

Щодо перспектив регулювання підприємницької діяльності цивільним та господарським законодавством

Дерев'янка Б.В.

Останнім часом незважаючи на інтеграцію та переплетіння різних галузей права та правових родин питання відносно того яким законодавством повинно регулюватися підприємництво не зникло, а навпаки, набуло нової гостроти. Таку ситуацію можна було б вважати штучною і не звертати на неї уваги, проте це зробити неможливо через реальний або потенційний вплив прибічників «нагнітання» такого питання на законодавчі органи. А серед них є «ортодоксальні» представники господарсько-правової школи та української школи цивілістики. Особливо багато їх серед останніх. Вони вважають, що підприємницька діяльність має регулюватися виключно Цивільним кодексом України та спеціальним законодавством, яке належить виключно до цивільного законодавства, і має дотримуватися цивілістичної термінології.

Не будемо заглиблюватися у суб'єктивні суперечки, а спробуємо об'єктивно визначити, якими нормативно-правовими актами повинно регулюватися здійснення підприємницької діяльності.

В Україні як і в інших країнах романо-германського права існує кілька самостійних галузей права. Ще більше галузей права є комплексними. Галузі права відрізняються, як правило, тим, обслуговування яких інтересів є їх головним завданням.

Так, адміністративне право покликане захищати виключно інтереси держави, тобто переважно публічні інтереси. Тому основним суб'єктом адміністративного права є держава в особі різних своїх органів.

Основним завданням цивільного права є захист інтересів громадянина (фізичної особи, як він зараз названий Цивільним кодексом України), тобто захист переважно приватних інтересів. Тому основним суб'єктом цивільного права є громадянин (фізична особа).

Однак не можна сказати, що цивільне право є виключно правом приватним, яке обслуговує виключно приватні інтереси, адже так чи інакше інтереси однієї

людини впливають на інтереси держави і з інтересів багатьох людей складаються інтереси суспільства.

Так само не можна вважати виключно публічним право адміністративне, адже з метою захисту інтересів держави та суспільства державні органи застосовують різноманітні заходи впливу до громадян.

Слід також сказати, що немає жодної галузі права, яку можна було б віднести до галузі публічного права чи до галузі приватного права. Усі існуючі на сьогодні галузі права є приватно-публічними або публічно-приватними.

І якщо адміністративне право є яскраво вираженим публічно-приватним, а цивільне – приватно-публічним, то особливістю господарського права є забезпечення інтересів приватних і публічних одночасно з невеликим пріоритетом других. Тому основним суб'єктом господарського права є суб'єкт господарювання або підприємство. Саме на досягнення його інтересів спрямовується розвиток господарського законодавства.

Студент-першокурсник, який щойно вступив до юридичного вузу, ще не знає про існування галузей, підгалузей та інститутів права. Однак вже тоді підсвідомо він розуміє, що правовідносини, які виникають та існують у побуті у його власній родині чи між ним та його однокласником, повинні регулюватися нормами певного законодавства (пізніше він дізнається, що це законодавство – цивільне), а відносини, що виникають та існують між різними підприємствами незважаючи на окремі схожі ознаки, повинні регулюватися нормами зовсім іншого законодавства (з часів прийняття та набуття чинності Господарським кодексом України майже в усіх вузах України студенти дізнаються, що існує господарське законодавство). Ці норми мають бути більш складними та досконалішими. Вже тоді студент відчуває різницю у відносинах при купівлі певної речі у свого товариша та при купівлі такої ж речі в магазині. Він підсвідомо знає, що займ грошей у свого товариша належить до правовідносин одного виду, а займ коштів одним підприємством іншому – до правовідносин більш складного рівня.

З цього виникають запитання: «чому стан речей, що є зрозумілим студенту-першокурснику, не можуть збагнути професори та академіки?», «чому окремі професори та академіки так настійливо відкидають навіть можливість існування

Дерев'янюк Б.В. Щодо перспектив регулювання підприємницької діяльності цивільним та господарським законодавством // Законодательное обеспечение экономической политики государства и юридическое образование: матер. междунар. науч.—практ. конф. (Донецк — Святогорск, 16—17 апр. 2009 г.) / МОН Украины, Донецкий национальный университет; ред. кол.: А.Г. Бобкова и др. — Донецк: Юго—Восток, 2009. — С. 77—80.

господарського права та господарського законодавства?», «чому відомі вчені відкидають, ігнорують чи заперечують очевидні речі?» та багато інших.

Можливо тут присутні так звані «корпоративні інтереси» чи хибне уявлення про «честь мундиру». А можливо такий стан речей є наслідком однобокого трактування історії правової науки. Так, в античні часи та епоху середньовіччя право поділялося на приватне та публічне. І якщо до другого належали норми, які стосувалися забезпечення державної безпеки шляхом застосування методів примусу та норми з регулювання наповнення державної скарбниці, то до другого відносилось усе інше. У ті часи публічні аспекти в діяльності підприємців не розглядалися, хоча існувало і стрімко розвивалося торгове право, з'являлася промисловість, виробники об'єднувалися у цехи, а купці у гільдії. А більшість населення взагалі розділяла право на те, що було пов'язане з порушенням законодавства (воно розумілося як кримінальне право), та право, яке з порушенням законодавства не було пов'язане (це право розумілося як цивільне право).

Але часи змінилися, і ми не маємо права мислити категоріями (особливо хибними) із позаминулих часів. Треба орієнтуватися на законодавство та право провідних країн світу. А в праві переважної більшості розвинених країн світу регулювання підприємницької діяльності здійснюється в межах окремого законодавства – господарського, торгового, комерційного, підприємницького, економічного тощо. Майже в усіх розвинених країнах романо-германського права існують відповідні господарські, торгові чи комерційні кодекси (слід зазначити, що серед великих і розвинених європейських країн єдиний кодекс, що регулює підприємницькі правовідносини, відсутній у Російській Федерації та Нідерландах. Натомість у цих країнах існує достатньо розвинене спеціальне господарське законодавство, а відсутність єдиного кодифікованого акта є постійним предметом критики з боку юристів та економістів). У розвинених країнах англо-саксонської правової родини право поступово наближається до континентального (романо-германського) права. У сфері регулювання підприємництва це знаходить прояв у появі кодифікованих актів або загальних законів, великих за обсягом і сферою регулювання (наприклад, у Великій Британії після вступу до ЄС було прийнято кілька абсолютно нових Актів про компанії: у 1976; 1980; 1981 роках. У 1985 році їх

було консолідовано до одного НПА – Акту про компанії (Companies Act), що налічував 747 статей з додатками. У 1989 році цей НПА було доповнено новим Актом, а в 1998 році Департаментом торгівлі і промисловості було опубліковано програмний документ «Modern Company Law for a Competitive Economy», що передбачив необхідність повної ревізії законодавства про компанії. У США існує Єдинообразний (зразковий) комерційний кодекс (Model Business Corporation Act Revised Through 1994).

Слід зазначити, що у законодавстві більшості розвинених зарубіжних країн, яким регулюється підприємницька діяльність, вже відбувся об'єктивний перехід від цивілістичної термінології до термінології господарсько (підприємницько)-правової.

Так термін «юридична особа», який було розроблено багато століть тому з метою протиставлення терміну «фізична особа», в законодавстві розвинених країн використовується не на позначення суб'єкта права, а на позначення однієї з його характеристик. У багатьох розвинених країнах на позначення суб'єктів підприємницької діяльності застосовуються поняття «підприємства», «компанії», «організації», «товариства» та ін. Найбільш універсальним поняттям є «корпорація», (corporation, incorporated). Це ж поняття використовується і на позначення великих об'єднань підприємств, які можуть мати назву «підприємницькі корпорації».

Зазначене вище відповідає засадам українського господарського права. Або, іншими словами, основні засади українського господарського права відповідають основним положенням підприємницького (господарського, комерційного, торгового, ділового тощо) права і законодавства розвинених країн світу. І саме законодавством, що є окремим (відділеним) від цивільного законодавства, спрямованого на регулювання правовідносин з приватними інтересами, має регулюватися підприємницька діяльність в Україні. Таким законодавством є законодавчі і підзаконні акти (в тому числі і локальні акти), розроблені, прийняті і/або ухвалені відповідно до Господарського кодексу, Цивільного кодексу, який з певними обмовками також можна вважати актом господарського законодавства, і Конституцією України. За цієї умови вітчизняна правова система зможе наблизитися до визнаних стандартів міжнародного права.